

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 91 1970

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÈ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 C, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1971

Norsk Forlag, Oslo 1969). Nybö har, særlig med hjelp av Mark Shorer (*Technique as Discovery*, San Francisco 1966), forsøkt å betrakte *Mysterier* som en i første rekke teknisk manifestasjon. »Det vi lærer i *Mysterier* i siste rekke, er at romanen er noe mer enn underholdning, mer enn bare »kunst»: det er en kunnskapsform. Å føle, intenst og subjektivt, gjennom teknikk, det er også å tenke» (s. 153). Boken er delt i to hoveddeler og det er her den siste delen jeg finner mest interessant. Den første delen bærer overtitelen »Det Kriminologiske» og tar sitt utgangspunkt i at *Mysterier* (titelen kan gi visse antydninger om noe kriminelt) er en slags detektivroman i Edgar Allan Poes stil og med visse innslag fra Strindbergs Tschandala. Nybö mener at romanen er skrevet baklengs. Alt er nøye planlagt. Ingen av Nagels steg og underligheter er tilfeldige. Man kan forstå at Nybö assosierer til detektivromanen, men det forekommer meg en smule lettjøpt: Man holder opp romanen og ser den gjennom Poes briller uten å ta nærmere hensyn til at Hamsun selv med *Mysterier* ville gi en fremstilling av »det ubevidste Sjøeleiv». *Mysterier* var Hamsuns skjønnlitterære uttrykk for det han i sitt litterære program kalte »Psykologisk Digtning». I stedet for å se Poe bak Nagels forhørsteknikk (»forhør av en Sjel») er det kanskje mer givende å studere Dostojevskijs teknikk i *Forbrytelse og Straff*, særlig partiene med Porfirij (Undertegnede akter selv å ta problemet nærmere opp i en avhandling om Knut Hamsun).

Den andre delen bærer overtitelen *Det Berettertekniske* og her blir Nybö mer spennende, og hadde han lest Barthes så ville han kunnet fastslå at *Mysteriers vesen er dens teknikk*. Boken handler i ytre forstand om noe høyst trivielt, en underlig »charlatan» som kommer til en by og gjør en masse merkverdigheter for han igjen forsvinner. I »indre» forstand handler den om »moderne Psykologi» og det er romanens struktur som gir leseren denne meddelelsen, og her er Nybö inne på noe interessant: *Mysterier* er en bok som krever samarbeide mellom forfatter og leser. Sammen med forfatteren vrir han seg gjennom alle labyrinthene for å finne et svar: Hvem drepte Karlens? Eller: Var det selvmord? Eller med Barthes: Hva er meningen med livet?

Det leseren, i siste instans, lærer gjennom dette samarbeide med forfatteren er en *metode*, en *teknikk*: »Teknikk organiserer. Den planlegger, skriver baklengs, og følger mønstre som er analoge med den analytiske intelligens» (s. 152).

Nybö ser *Mysterier* fremfor alt som en teknisk foreteelse, en konstruksjon — noe som

antagelig er helt i linje med Hamsuns egne intensjoner. Men her er, som sagt, atskillig å ta opp som Nybö ikke har fått plass til.

Arne Falck

Rolf Nyboe Nettum: *Konflikt og Visjon. Hovedtemaer i Knut Hamsuns forfatterskap 1890-1912*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1970.

Rolf Nyboe Nettums doktoravhandling *Konflikt og Visjon* er på vel 300 sider og utgjør første delen av en to delers studie over Knut Hamsuns forfatterskap. At forfatteren burde snudd på ordene i tittelen er muligens en innvending av bagatellmessig art; konfliktene kommer jo gjerne som en pendent til visjonen, noe Nettum selv nevner i sin konklusjon (s. 296). Etter en noe kryptisk forklaring på hva diktning er — »En stor dikter skriver på konfliktene i seg selv; det er i skjæringspunktet mellom de kryssende tendenser diktersinnet slår gnister» (?) — slår forfatteren fast sine intensjoner: »Hovedforemålet er ikke å gjøre rede for psykologi eller stil, men for den eksistensielle problematikk som de diktete skikkelser er bærere av» (s. 10).

De to temaene Nettum altså går på jakt etter — og finner — kaller han *visjon* og *konflikt*. *Visjonen* »kan arte seg som en nærmest mysteriøs visshet om eksistensen av en høyere virkelighet, erkjennbar gjennom drøm og fantasi (Sult), en kosmisk opplevelse (*Mysterier*) eller en kontemplativ opplevelse (Pan)» (s. 296). Denne »høyere virkelighet» blir synlig i naturen. Naturen får derved en symbolsk betydning: Gud, altet, farskikkelse, fødsel, død etc. *Konflikten* består i »fremmedfølelsen»: Sult-helten som en dag forbanner Gud over sin ynkelige tilstand eller som kan få en — i Sartre's mening — kvalmefornemmelse overfor synet av tingene og/eller den egne kroppen, Nagels kunstneriske virtuositet og stolthet — »En stor dikter er en som ikke skammer seg» — hans opplevelsesmettede utflukter i skogen (»Kirken») som kontrasteres mot giftflasken han bærer på brystlommen, selvmordstankene, meningsløsheten — »en stanset vandrer, Guds fikse idé» —, Glahns naturnære hytteliv og vårbrusende erotikkhet som kontrasteres mot »kulturen» som han tilhører men inbitt prøver å bekjempe, Johannes og Victorias svulmende erotiske lengsler i kontrast med en utilnærmelig stolthet etc. etc.

Nettum begynner med en kort gjennomgang av Hamsuns første litterære forsøk (dvs. for Sult). Deretter innfører han et tyve siders kapittel om Hamsuns litterære program fra 1890/91. Det blir nærmest en skematisk gjennom-

gang av de viktigste momentene, pluss en smule oversikt over mulig fremmed innflytelse. Gjennomgangen sier oss ikke noe nytt og kunne kanskje vært sløyfet helt; jeg kan ikke se noen særlig sammenheng mellom det hamsunske programmet og de to temaene Nettom graver frem slik han kan finne dem i Sult, Mysterier, Redaktör Lyngre, Ny Jord, Pan og Victoria. Disse romanene behandles hver for seg i separate kapitler og forfatteren er oppmerksom på de negative sider en slik metode innebærer; den kan »føre til trettende gjentakelser». Men, sier Nettum, »I det vanskelige farvann mellom gjentakelsens Scylla og oppstykkings Charybdis har denne avhandling valgt å legge kursen farlig nær Scylla» (s. 11). Nettum kunne ha havarert under seilasen, for gjentakelsene er uungåelige. På den annen side ville en annen metode skape disposisjonsmessige vanskeligheter som kanskje ble uoverkommelige. Når alt kommer til alt har, synes jeg, Nettum lykket godt.

Et par bemerkninger, og den første gjelder ikke bare forfatteren av denne avhandlingen. Det ser ut til å ha blitt en sjargong i norske litteraturvitenskapelige arbeider å bruke »spørsmålstegetmetoden» — dvs. man setter opp hypoteser med et stort spørsmålsteget etter. Derved har man jo ikke påstått noe som helst, for noen bevisføring følger ikke, men man har på en dunkel måte latt leseren ane et mystisk bånd mellom litteraturforskeren og den dikter han behandler: Aner man ikke her en innflytelse fra X? Kan man ikke her tenke seg at lesningen av Y betyr meget? etc. En slik spørsmålsmetode blir så diffus og intetsigende at den blir uinteressant og smaker astrologi og spådommer. Under alle omstendigheter hører det ikke hjemme i en doktoravhandling: »Har Hamsun med ett minnet seg om at han må holde Nagel fra livet om han skal makte å gjennomføre analysen av ham?» (107). Og om personen Minutten i Mysterier: »Fornavnet Johan — jfr. Johannes Grøgaard — kan ha bibelsk assosiasjonsgrunnlag: Döperen Johannes (?)» (s. 113). Det er mange flere eksempler på dette, og de synes å vrimle i flere norske litteraturvitenskapelige avhandlinger for tiden.

En annen ytterst mystisk og diffus metode går ut på setninger av typen — »det er nok så at forfatteren sier det slik, men likevel må vi kunne si» — etc. etc. Rent bortsett fra at spørsmålet ikke diskuteres nærmere, så er en slik barnlig undring over litteraturen like uinteressant og tåkete som annen og tilsvarende spørsmålsstilling av typen — Hvem er Johan Nilsen Nagel? Er han Hamsun? Fornavnet Johan kan assosieres til Strindberg, jfr. Tjänstekvinnans son osv. En annen liten bemerkning

gjelder Nettums forsøk på å se Sulthelten i lys av Jobs bok (s. 64). Det er i og for seg legitimt nok. Men i resonementet sniker det seg inn en padde som man bare må undre seg over: »Det er neppe tale om påvirkning, heller om noe *arketypisk* (min kursivering) (...)» Er arketypene også blitt sjargong? Siden — så vidt meg bekjent — det ennå ikke er vedtatt ved lov at Jung ene og alene inneholder sannheten, så burde ordet allmengjeldende eller allmenmenneskelig være bedre.

Nettum skriver — i forbindelse med Nietzsche, Dostojevskij og Strindberg: »Det er nødvendig å skille mellom det en dikter *lærer* av en annen og det *inntrykk* en dikter gjør på en annen. At disse dikterne har gjort inntrykk, er åpenbart. Men meget har ikke Hamsun lært av dem — (...)» (s. 45). Dette er i høyeste grad tåkete. Hvordan skal man skille mellom begrepene *lære* og *inntrykk*? Nettum gjør det ikke.

Om Dostojevskij skriver han (s. 42): »Innflytelsen fra F. M. Dostojevskij er også begrenset til det dybdepsykologiske. Det er et spørsmål om den har vært særlig stor.» Rent bortsett fra at språket her er en smule merkverdig, så innstiller seg med en gang spørsmålet: Hvordan kan man påstå noe slikt uten å begrunne det nærmere? Finnes det ikke andre måter for en dikter å bli innfluert på? Jeg forestiller meg at det dybdepsykologiske allerede fantes hos Knut Hamsun da han møtte Dostojevskijs böker; det han lærte av sin »sjelsfrende» var *teknikk*.

En generell kritikk, eller skal jeg kalle det innvending; Nettum skriver om hovedpersonene i Hamsuns böker som om de var levende vesener. Når skal det bli klart at litteratur er litteratur og ikke noe mer eller mindre?

De bemerkningene jeg har kommet med er av prinsipiell natur og jeg tror de er viktige.

Nettums bok som helhet er en spennende bok. Den er velskrevet og viser oss atter en gang hvor spennende og rikt Knut Hamsuns forfatterskap er. Man har lov til å glede seg til forfatterens annen del.

Arne Falck

Harald S. Næss: *Knut Hamsun og Amerika*. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo 1969.

Knut Hamsun levde i Amerika fra 1882 til 84 og igjen fra 1886 til 88. Han livnærte seg som farmer og trikkekonduktör (en stilling han måtte forlate siden han sendte folk av på feil holdeplass i ett kjø), foredragsholder og grovarbeider — men »My life is a peaceless flight through all the land — my religion is the